

เรื่อง รอบรู้ เท่าทัน เรื่องฟัน ฉัน OK (Knowledgeable about dental health, I can)

บทคัดย่อ

การมีสุขภาพช่องปากที่ดีเป็นสิ่งสำคัญของประชาชนวัยทำงาน เนื่องจากต้องพูดคุยสื่อสารมีผลต่อสุขภาพแบบองค์รวม อีกทั้งเป็นรอยต่อของช่วงวัย ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต หากวัยทำงานมีสุขภาพช่องปากที่ดี ย่อมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพช่องปากดีตามไปด้วย การมีความรอบรู้เรื่องสุขภาพช่องปากในวัยทำงานจะเป็นตัวช่วยที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย

จากข้อมูลการสำรวจสถานะสุขภาพช่องปากระดับประเทศ ครั้งที่ 8 ประเทศไทย พ.ศ. 2560 ในกลุ่มวัยทำงานอายุ 35-44 ปี ร้อยละ 51.0 เกิดร่วมกับหินน้ำลาย ส่วนโรคปริทันต์อักเสบที่มีทำลายอวัยวะปริทันต์เกิดเป็นร่องลึกปริทันต์พบร้อยละ 25.9 ที่พบเกิดจากรอยโรคสะสม โดยปัญหาดังกล่าวจะแสดงอาการที่รุนแรงจนเกิดความเจ็บปวดและการสูญเสียฟันในช่วงอายุต่อไปและแผนพัฒนาทันตสาธารณสุข ของกระทรวงสาธารณสุข ตัวชี้วัดการพัฒนาระบบบริการสุขภาพในช่องปาก (service plan) สาขาสุขภาพช่องปาก ปีงบประมาณ 2562 กำหนดการจัดบริการสุขภาพช่องปากที่มีคุณภาพ องค์ประกอบที่ 2 ระบุให้สถานบริการสุขภาพและจังหวัด ร่วมกันกำหนดโครงการสำหรับกลุ่มวัยทำงาน เพื่อให้มีผลต่อเป้าหมาย 20 ปี เรื่องผู้สูงอายุมิฟันใช้งานไม่น้อยกว่า 24 ซี่

กลุ่มงานทันตสาธารณสุข เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย โดยเฉพาะวัยทำงานซึ่งเป็นกลุ่มที่มีหน่วยงานรับผิดชอบการให้บริการทางระบบสุขภาพยังไม่ชัดเจน ทำให้การเข้าถึงบริการทางทันตกรรมยังไม่ดีพอ อีกทั้งสถานการณ์ภาวะทันตสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตสุขภาพที่ 3 ตัวชี้วัดทางทันตสุขภาพ ยังไม่ผ่านเกณฑ์ด้วย ดังนั้น กลุ่มงานทันตสาธารณสุขจึงจัดบริการทางทันตสุขภาพในประชาชนวัยทำงาน โดยออกแบบรูปแบบการให้บริการซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรอบรู้ทางทันตสุขภาพ ดูแลและจัดการ บกต่อการดูแลสุขภาพช่องปากที่ถูกต้องในวัยทำงาน ส่งผลสุขภาพช่องปากที่ดีต่อไปในช่วงวัย

รอบรู้ เท่าทัน เรื่องฟัน ฉันทน์ OK

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน

1. เพื่อศึกษารูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากปากกลุ่มวัยทำงานโดยใช้หลักความรู้ด้านสุขภาพ (HLO)
 2. เพื่อให้รูปแบบการดำเนินงานสอดคล้องกับแผนระยะยาว(20ปี)งาน Service plan สาขาสุขภาพช่องปากของกระทรวงสาธารณสุข ปี 2562
 3. เพื่อให้ได้รูปแบบการดำเนินงานและสามารถเป็น model ดูแลสุขภาพช่องปากในกลุ่มวัยทำงาน สามารถนำไปเสนอให้กับหน่วยงานที่สนใจในเขตสุขภาพที่ 3 ได้
- กระบวนการสร้าง KM (การจัดการความรู้)

1.การบ่งชี้ความรู้

การมีสุขภาพช่องปากที่ดีเป็นสิ่งสำคัญของประชาชนวัยทำงาน เนื่องจากต้องพูดคุยสื่อสารมีผลต่อสุขภาพแบบองค์รวม อีกทั้งเป็นรอยต่อของช่วงวัย ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต หากวัยทำงานมีสุขภาพช่องปากที่ดี ย่อมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพช่องปากดีตามไปด้วย การมีความรอบรู้เรื่องสุขภาพช่องปากในวัยทำงานจะเป็นตัวช่วยที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว

จากข้อมูลการสำรวจสถานะสุขภาพช่องปากระดับประเทศ ครั้งที่ 8 ประเทศไทย พ.ศ. 2560 ในกลุ่มวัยทำงานอายุ 35-44 ปี ร้อยละ 51.0 เกิดร่วมกับหินน้ำลาย ส่วนโรคปริทันต์อักเสบที่มีทำลายอวัยวะปริทันต์เกิดเป็นร่องลึกปริทันต์พบร้อยละ 25.9 ที่พบเกิดจากรอยโรคสะสม ปัญหาปริทันต์อักเสบที่มีการทำลายของกระดูกรองรับรากฟันร่วมด้วย ซึ่งพบร้อยละ 15.6 และปัญหาโรคฟันผุที่ยังไม่ได้รับการรักษา ร้อยละ 35.2 โดยปัญหาดังกล่าวจะแสดงอาการที่รุนแรงจนเกิดความเจ็บปวดและการสูญเสียฟันในช่วงอายุต่อไป ถ้าไม่ได้รับการดูแล ป้องกันรักษาที่เหมาะสมทันเวลา ส่วนการรับรู้ และการรับบริการสุขภาพช่องปากของวัยทำงาน เหตุผลที่คนวัยทำงานไม่ไปหาหมอฟันเนื่องจากไม่คิดว่าตัวเองมีความผิดปกติ และไม่มีเวลาร้อยละ 68.6 และ 25.7 ตามลำดับ (กรมอนามัย, 2560) จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นว่ากลุ่มวัยทำงานยังไม่เห็นความสำคัญ(GAP 0.3)ของการดูแลสุขภาพช่องปาก โดยคิดว่าตนเองยังไม่มี ความผิดปกติ ทั้งที่กลุ่มวัยทำงานเดิมเป็นกลุ่มที่มีปัจจัยการเกิดปัญหาสุขภาพช่องปากได้ง่าย เช่น การสูบบุหรี่ ความเครียด ปัญหาโรคทางระบบ (ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ฯ) ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ อาจทำให้เกิดโรคในช่องปาก ทั้งโรคฟันผุ โรคเหงือกอักเสบ โรคปริทันต์ ได้ง่าย หากแต่กลุ่มวัยทำงานยังมีความเข้าใจว่าตนเองไม่มีความผิดปกติของสุขภาพช่องปาก เลยทำให้เกิดรอยโรคสะสม ส่งผลให้เกิดการสูญเสียฟัน

เมื่อมาดูสถานการณ์ภาวะทันตสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตสุขภาพที่3(ข้อมูล survey เขต3, 2561) พบว่าตัวชี้วัด มีฟันแท้ใช้งานได้ 20 ซี่ (เป้าหมาย ร้อยละ 50) ปี 2559 2560 และ2561 อยู่ที่ร้อยละ 39.22 , 38.12และ39.39 ตามลำดับ ซึ่งยังถือว่าไม่ผ่านเกณฑ์(GAP) อีกทั้งแผนพัฒนาทันตสาธารณสุข ของกระทรวงสาธารณสุข ตัวชี้วัดการพัฒนาระบบบริการสุขภาพในช่องปาก (service plan)สาขาสุขภาพช่องปาก ปีงบประมาณ 2562 กำหนดการจัดบริการสุขภาพช่องปากที่มีคุณภาพ องค์ประกอบที่ 2 ระบุให้สถานบริการสุขภาพและจังหวัด ร่วมกันกำหนดโครงการสำหรับกลุ่มวัยทำงาน เพื่อให้มีผลต่อเป้าหมาย 20 ปี เรื่องผู้สูงอายุมิ ฟันใช้งานไม่น้อยกว่า 24 ซี่(สอดคล้องกับนโยบายฯเพื่อให้ลด GAP)

จากการวิเคราะห์ความต้องการการดูแลสุขภาพช่องปากของวัยทำงาน (ช่วงอายุ 15-60ปี) ที่มารับบริการทันตกรรมในคลินิก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ศูนย์อนามัยที่ 3 นครสวรรค์ สุ่มเก็บข้อมูลจากผู้มารับบริการจำนวน 30 คน โดยใช้หลัก ask me 3 ของความรู้ด้านสุขภาพ พบว่า จำนวน 22 คน มาพบทันตแพทย์ ด้วยมีการของโรคในช่องปาก อีก จำนวน 8 คน มาเพื่อให้หมอดตรวจฟันทุก 6 เดือน ยังไม่แน่ใจว่าตนเองมีปัญหาว่ามีโรคในช่องปากหรือไม่ / จำนวน30คนทราบว่าตนเองมารับการรักษาจากทันตแพทย์ ปัญหาที่พบคือโรคฟันผุ จำนวน 19 คน(ร้อยละ 63.3) เหงือกอักเสบ จำนวน 24 คน(ร้อยละ80)จำนวน 30 คนได้รับการรักษา และทราบ

ว่าหากไม่รักษาจะเกิดผลเสียกับสุขภาพช่องปาก จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ผู้มารับบริการมีความต้องการในการรักษาสุขภาพช่องปากกับทันตแพทย์ ต้องการได้รับการการรักษาและการดูแลตนเองอย่างต่อเนื่องทุกคน

กลุ่มงานทันตสาธารณสุข เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย โดยเฉพาะวัยทำงานซึ่งเป็นกลุ่มที่มีหน่วยงานรับผิดชอบการให้บริการทางระบบสุขภาพยังไม่ชัดเจน ทำให้การเข้าถึงบริการทางทันตกรรมยังไม่ดีพอ อีกทั้งสถานการณ์ภาวะทันตสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตสุขภาพที่ 3 ตัวชี้วัดทางทันตสุขภาพยังไม่ผ่านเกณฑ์ด้วย ดังนั้นหากต้องการให้สอดคล้องกับแผนทันตสุขภาพในระยะยาวของกระทรวงสาธารณสุข การส่งเสริมสุขภาพช่องปากในกลุ่มวัยทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญ กลุ่มงานทันตสาธารณสุขจึงจัดบริการทางทันตสุขภาพในประชาชนวัยทำงาน โดยออกแบบรูปแบบการให้บริการซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรอบรู้ทางทันตสุขภาพดูแลและจัดการ บอกต่อการดูแลสุขภาพช่องปากที่ถูกต้องในวัยทำงาน ส่งผลสุขภาพช่องปากที่ดีต่อไปในช่วงวัยผู้สูงอายุ หากรูปแบบการดำเนินงานนี้เกิดผลลัพธ์ที่ดี ย่อมสามารถขยายกิจกรรมดังกล่าวไปยังสถานบริการทางสุขภาพ เขตสุขภาพที่ 3 ประชาชนวัยทำงานในเขตบริการย่อมสุขภาพช่องปากดีถ้วนหน้า

2.การสร้างและแสวงหาความรู้

เจ้าหน้าที่กลุ่มงานทันตสาธารณสุข ร่วมกัน ศึกษา ค้นหาข้อมูลเกี่ยวความรู้ทางสุขภาพ ความรู้ทางทันตสุขภาพ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องดังนี้

1.ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการทันตสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ (วริดา รัตนวิไลศักดิ์.2554)พบว่าปัจจัยนำเข้าเกี่ยวกับความเชื่อด้านสุขภาพ คือ การรับรู้ประโยชน์ของการป้องกันโรคและความเชื่อมั่นต่อตนเองในการไปใช้บริการทันตกรรม ส่วนปัจจัยสนับสนุน คือ ความสามารถในการจ่ายค่าบริการสุขภาพและความสามารถไปใช้บริการทันตกรรมด้วยตนเอง ดังนั้นหากรู้ว่าประโยชน์ของการดูแลตนเองส่งเสริม ป้องกัน รักษา ฟันฟู ปฏิบัติตนเองแล้ว เกิดสุขภาพดี ย่อมส่งผลให้ผู้รับบริการดูแลตนเองได้ อีกทั้งความสามารถในการจ่ายค่าบริการเป็นปัจจัยสนับสนุนที่เป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้เข้าถึงบริการทันตกรรมมากขึ้น

2.ผลของนวัตกรรมการให้ข้อมูลร่วมกับเกมสุขภาพต่อพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยเด็กวัยรุ่น โรคเอส แอล อี ที่เข้ารับรักษาในโรงพยาบาล.(รัชนิและคณะ.2555) พบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการดูแลตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01พบว่า การได้รับรู้ข้อมูลทางสุขภาพมีผลต่อพฤติกรรมทางสุขภาพ ดังนั้น ช่องทางของการได้รับความรู้ ความน่าสนใจของสื่อ ความเป็นสิ่งใหม่ของการถ่ายทอดของสื่อ ส่งผลให้ผู้รับบริการสามารถเข้าถึง ช่วยให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถตัดสินใจปฏิบัติแล้วปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความรู้ทางสุขภาพที่ดีได้

3.ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ด้านสุขภาพของประชากรกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูงในจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดอ่างทอง(ธัญชนก ขุมทองและคณะ.2559) พบว่าความรู้ทางด้านสุขภาพ (Health Literacy) เป็นความสามารถและทักษะในการเข้าถึงข้อมูลความรู้ ความเข้าใจด้านสุขภาพ อันจะนำไปสู่การสื่อสารกับผู้อื่นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเชี่ยวชาญ สามารถนำไปจัดการเงื่อนไขทางสุขภาพของตนเองได้ ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพ คือ

- 1.แรงจูงใจในตัวเอง (การรับรู้อาการเตือน/ความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับตนเอง)
2. การให้บริการเชิงรุกของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (การคัดกรองสุขภาพที่มีความครอบคลุมและมีความยืดหยุ่น/ช่องทางการใช้สื่อหลายรูปแบบ/การให้บริการทางสุขภาพอย่างต่อเนื่อง)
3. ครอบครัว ญาติ และเพื่อน(สนับสนุนให้มีสุขภาพดี/สร้างแรงจูงใจทางสุขภาพได้)

ดังนั้นการที่ประชาชนจะมีความรู้ทางสุขภาพได้ หากเกิดจากการรับรู้อาการเตือนจากสุขภาพของตนเอง หรือเกิดความผิดปกติกับร่างกายทำให้รู้สึกอยากดูแลสุขภาพของตนเองให้ดีขึ้น การให้บริการทางสุขภาพ

เชิงรุก หรือบริการทางสุขภาพที่เป็นที่พึงของประชาชน จะทำให้ประชาชนหันมาค้นหาข้อมูลทางสุขภาพกับระบบบริการมากขึ้น และที่สำคัญกำลังใจจากครอบครัวย่อมส่งผลให้เกิดการดูแลสุขภาพที่ดีได้

4.อิทธิพลของความแตกฉานด้านสุขภาพการรับรู้สมรรถนะแห่งตนและการสื่อสารระหว่างผู้ป่วยกับบุคลากรสุขภาพ ต่อพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงปฐมภูมิ(หทัยกานต์ ห่องกระจก. 2559) พบว่า การรับรู้สมรรถนะแห่งตน สามารถทำนายพฤติกรรมการดูแลตนเอง ปฏิบัติกับตนเอง สามารถดูแลตนเองได้สำเร็จ ดังนั้นหากประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพของตนเอง ย่อมทำให้มีความมั่นใจ มุ่งมั่นที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพที่ดีได้เป็นอย่างดี

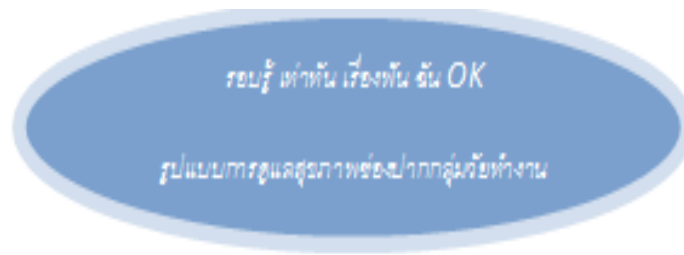
5.การดูแลสุขภาพช่องปากแม่และเด็กปฐมวัย สำหรับcluster แม่และเด็กปฐมวัย, สำนักทันตสาธารณสุข .2560) พบว่า ปัจจัยที่ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุในเด็กก่อนปฐมวัยคือ

- 1.พฤติกรรมการแปรงฟัน
- 2.การเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์หลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารที่มีโทษต่อฟัน
- 3.การกินนมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ เช่นกินนมขวดคาปาก/นมหวาน
- 4.การรับรู้ถึงความสำคัญของฟันน้ำนมของผู้ปกครอง/ผู้เลี้ยงดูเด็ก

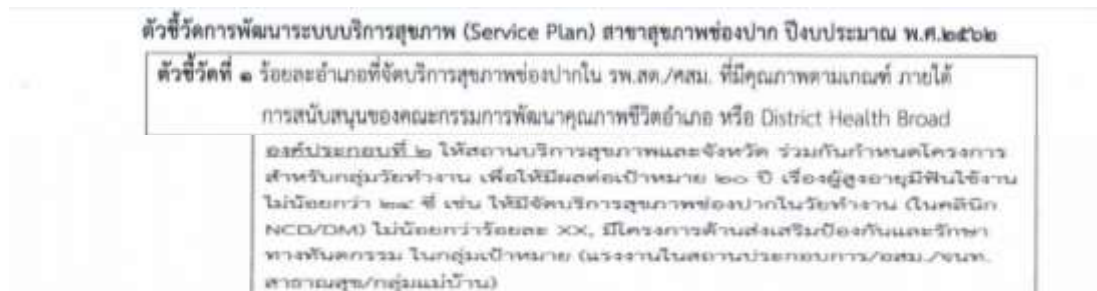
ดังนั้นสุขภาพในช่องปากจะดีขึ้นได้จำเป็นต้องมีพฤติกรรมการแปรงฟันที่สะอาด ถูกวิธี การรับประทาน อาหารที่มีประโยชน์หลีกเลี่ยงอาหารที่เสี่ยงต่อสุขภาพฟัน กรณีในเด็กเล็กการกินนมที่ถูกวิธี ย่อมมีผลช่วยลด โอกาสการเกิดโรคฟันผุในเด็กเล็กได้ และที่สำคัญการรู้ว่าประโยชน์ของการมีสุขภาพฟันดีย่อมส่งผลให้สุขภาพแบบ องค์กรรวมดีตามมาด้วย

ผลลัพธ์ของการจัดการความรู้

- 1.ได้รูปแบบการดูแลสุขภาพช่องปากปากกลุ่มวัยทำงานโดยใช้หลักความรู้ด้านสุขภาพ (HLO) ปี 2562
เรื่อง รอบรู้ เท้าทัน เรื่องฟัน ฉันท OK

2.รูปแบบการดำเนินงานสอดคล้องกับแผนระยะยาว(20ปี)งาน Service plan สาขาสุขภาพช่องปากของ กระทรวงสาธารณสุข ปี 2562

ผลการดำเนินงาน

กลุ่มงานทันตสาธารณสุขรับสมัครผู้รับบริการ กลุ่มวัยทำงาน จำนวน 30 คน แบ่งตามกลุ่มดี เสี่ยง ป่วย ดังนี้ กลุ่มดี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7 กลุ่มเสี่ยงจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 กลุ่มป่วย จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 56.6 จากนั้นกลุ่มงานทันตสาธารณสุข ให้บริการทันตกรรมตามกลุ่มเสี่ยง วิเคราะห์ความต้องการการดูแลสุขภาพช่องปากของวัยทำงานที่สมัคร (ช่วงอายุ 15-60 ปี) ที่มารับบริการทันตกรรม ในคลินิก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ศูนย์อนามัยที่ 3 นครสวรรค์ เก็บข้อมูลจากผู้มารับบริการจำนวน 30 คน โดยใช้หลัก ask me 3 ครั้งที่ 2 ของความรอบรู้ด้านสุขภาพ พบว่า กลุ่มดี จำนวน 8 คน มาพบทันตแพทย์ ด้วยการตรวจฟันทุก 6 เดือน กลุ่มเสี่ยง จำนวน 5 คน มาเพื่อให้หมอชุดหินปูน กลุ่มป่วย จำนวน 17 ด้วยโรคฟันผุ และ โรคปริทันต์อักเสบ ทราบว่าตนเองมารับการรักษาจากทันตแพทย์ ปัญหาที่พบคือโรคฟันผุจำนวน 12 คน (ร้อยละ 70.5) ปริทันต์อักเสบ จำนวน 4 คน (ร้อยละ 23.5) จำนวน 30 คนได้รับการรักษา และทราบว่าหากไม่รักษาจะเกิดผลเสียกับสุขภาพช่องปาก จากนั้นมีการนัดหมาย มาตรวจสุขภาพช่องปากตามนัด ของแต่ละกลุ่ม การวัดความพึงพอใจการดำเนินงาน พบว่า ผู้รับบริการที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 30 คน มีความพึงพอใจอยู่ที่ร้อยละ 91.25 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับที่พึงพอใจค่อนข้างสูง

คุณค่าของการจัดความรู้ในครั้งนี้

ทำให้เห็นศักยภาพของแต่ละบุคคลที่เข้าร่วมโครงการ โดยใช้หลักความรอบรู้ทางสุขภาพ และการเอาใจใส่การดูแลร่วมกับทันตบุคลากรทำให้เกิดความสำเร็จในครั้งนี้

แนวทางการขยายผล

มีการแลกเปลี่ยนนำเสนอร่วมกับหน่วยบริการภายในเขตสุขภาพที่ 3 หากเห็นว่าเกิดประโยชน์สามารถนำไปใช้กับหน่วยงานพื้นที่ของตนเอง